

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie gemeente 's-Hertogenbosch

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

11 maart 2025 / projectnummer: 3722

1 Advies over het OER in het kort

De gemeente 's-Hertogenbosch stelt een omgevingsvisie op voor de langetermijnontwikkeling van de leefomgeving. Deze visie gaat over het hele grondgebied van de gemeente. De visie bevat keuzes over onder andere woningbouw, hoogwaterbescherming en de energietransitie. Om over deze visie te kunnen besluiten is een omgevingseffectrapport (OER)¹ opgesteld. De gemeente heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage (hierna: de Commissie) gevraagd te adviseren over dit OER. In dit advies spreekt de Commissie zich uit over de kwaliteit en de volledigheid van het OER.

Wat staat in het OER?

Het OER beschrijft de huidige situatie en trends in de gemeente 's-Hertogenbosch voor een groot aantal onderwerpen. Er is gekeken wat de belangrijkste opgaven voor de gemeente zijn; wat komt er op de gemeente af en wat moet de gemeente doen om haar ambities te halen? In het OER staat dat wonen, klimaat en natuurlijke leefomgeving de grootste opgaven kennen. Het rapport beschrijft en vergelijkt vier invalshoeken om de mogelijke ontwikkeling van de gemeente te verkennen. Iedere invalshoek heeft een ander uitgangspunt als basis; mens, klimaat, economie, innovatie.²

Iedere invalshoek biedt kansen voor het realiseren van de ambities van de gemeente. Afhankelijk van de invalshoek worden er positieve (kansen) of negatieve effecten (risico's) gezien voor klimaat, duurzame mobiliteit, landschap, gezondheid en sociale aspecten. De risico's zijn het grootst bij de invalshoeken economie en innovatie. Ze zijn minder groot bij de invalshoeken mens en klimaat. Voor de opgaven sociale woningbouw, bedrijvigheid, klimaatadaptatie en mobiliteit is meer analyse uitgevoerd. Het OER geeft aanbevelingen voor de omgevingsvisie, de gebiedsvisies en voor vervolgbesluiten op basis van de effectbeoordelingen en deze verdieping.

Wat is het advies van de Commissie?

Het OER is uitgebreid, zeker in combinatie met de bijlagen. De gemeente heeft goed gebruik gemaakt van de meeste aanbevelingen uit een eerder advies van de Commissie.³ De analyse van de leefomgevingsfoto en de effecten van toekomstige ontwikkelingen is grondig. De beoordeling van de invalshoeken geeft daardoor veel relevante informatie over de kansen en risico's voor de leefomgeving en dus voor het realiseren van de gemeentelijke ambities. De aanbevelingen die daaruit volgen vormen een belangrijk resultaat van het OER.

¹ Het OER is formeel een milieueffectrapport (MER), maar gaat ook in op sociale en economische aspecten. Daarom is, in aansluiting op de Omgevingswet, de term 'omgevingseffectrapportage' gekozen.

² De invalshoeken zijn in het OER als volgt omschreven:

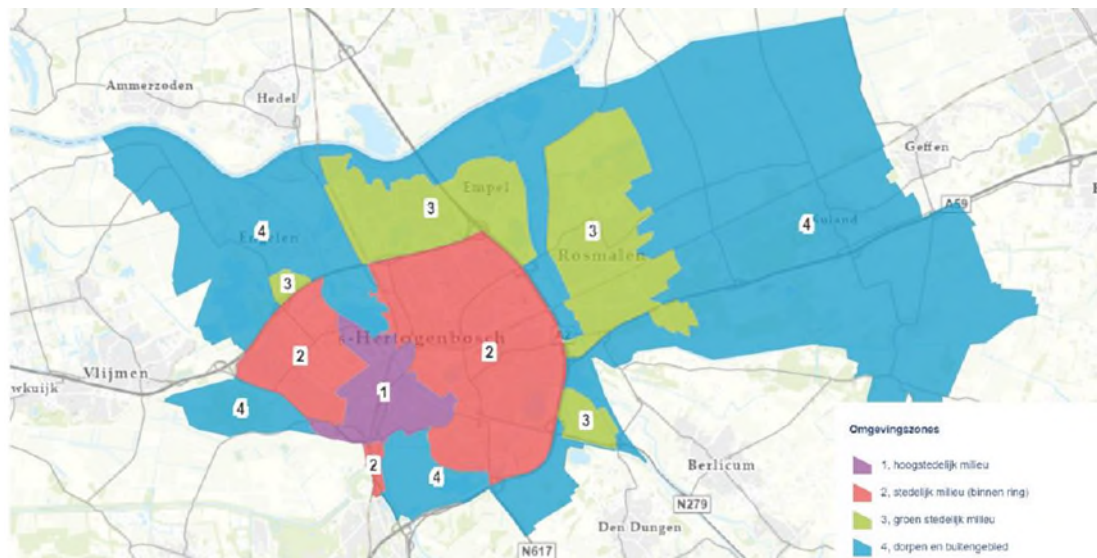
- "Bossche Buurtstad", waarbij in de ontwikkeling de Bosschenaar centraal staat.
- "Bossche Moerasdraak", waarbij in de ontwikkeling de klimaat- en duurzaamheidsopgaven en het principe "bodem en water sturend" centraal staan.
- "Bossche Wereldstad", waarin uitgegaan wordt van een voorzetting van de huidige wijze van economische ontwikkeling van de gemeente.
- "Bossche Innovatiestad", waarin sterk ingezet wordt op een nieuwe data- en innovatiegedreven economie en leefomgeving

³ Op 13 april 2023 heeft de Commissie een advies uitgebracht over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Dit advies is te vinden op de website van de Commissie mer (projectnummer 3722).

Door de uitvoerigheid van het rapport is het niet gemakkelijk om de belangrijkste inzichten te overzien. Dit komt ook omdat de samenvatting van het OER erg beknopt is en de inhoud van het OER niet voldoende weergeeft. Belangrijke elementen, zoals de huidige situatie en trends, vergelijking van de invalshoeken, beschrijving en beoordeling van effecten, zijn in de samenvatting niet of nauwelijks terug te vinden.

De Commissie vindt dat in het OER bij één onderdeel nog belangrijke informatie ontbreekt. Het is niet duidelijk hoe de basis voor de omgevingsvisie is afgeleid uit het OER. Het OER laat niet goed zien hoe deze basis, het 'voorkeursalternatief', zich verhoudt tot de onderzochte invalshoeken. De effecten van de keuzes die de gemeente in de ontwerp omgevingsvisie maakt komen daardoor niet in beeld. Daardoor is ook niet duidelijk hoeveel de gemeente afhankelijk is van beleid van andere partijen voor het halen van hun ambities. Die informatie is essentieel voor de gemeenteraad om een goed gefundeerd besluit te kunnen nemen over de omgevingsvisie.

De Commissie adviseert om deze informatie in een aanvulling op het OER op te nemen, en dan pas een besluit te nemen over de omgevingsvisie. In hoofdstuk 2 licht de Commissie haar oordeel toe en geeft ze aandachtspunten voor het vervolgtraject.

Figuur 1: gebiedsindeling voor de omgevingsvisie en gebiedsvisies (bron: OER)

Aanleiding OER

De omgevingsvisie beschrijft het integrale beleid van de gemeente over de fysieke leefomgeving voor de middellange tot lange termijn (ongeveer 2050). Het is nodig om een plan-MER (OER) op te stellen omdat de omgevingsvisie kaderstellend kan zijn voor mer-(beoordelings)plichtige projecten; denk daarbij aan stedelijke ontwikkeling, het uitbreiden van woon- en werkgebieden of plaatsen van windturbines. Een plan-MER is ook nodig vanwege mogelijke gevolgen voor Natura 2000-gebieden, zoals Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek, dat gedeeltelijk in de gemeente ligt.

Rol van de Commissie

De Commissie is onafhankelijk, bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder plan of project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. Ze schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Het bevoegd gezag – in dit geval de gemeenteraad van 's-Hertogenbosch – besluit over de omgevingsvisie.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt staan op de website. Deze zijn te vinden door nummer 3722 op www.commissiener.nl in te vullen in het zoekvak.

2 Toelichting op het advies

In dit hoofdstuk legt de Commissie haar oordeel uit en geeft zij advies voor de op te stellen aanvulling. Dat advies staat hieronder (in paragraaf 2.1) in een tekstkader. De Commissie vindt uitvoeren van dit advies essentieel om het milieubelang goed mee te wegen bij het besluit van de gemeente 's-Hertogenbosch over de omgevingsvisie. In de tekst staat ook een aantal aanbevelingen. Deze zijn bedoeld om besluitvorming te verbeteren.

2.1 Omgevingsvisie en rol van het OER

Het OER levert veel goede informatie op

Het OER beschrijft het proces van het opstellen van de ontwerp-omgevingsvisie. Het OER is op verschillende momenten in het proces gebruikt. Uit de beschrijving blijkt dat een aantal eerdere aanbevelingen van de Commissie serieus zijn opgepakt. Dit levert veel informatie op over de opgaven voor de gemeente, de mogelijke invalshoeken om daarnaar te kijken en de effecten daarvan. Er is aandacht besteed aan de gemeentebrede en de gebiedsspecifieke opgaven.

De beoordeling van de effecten van de verschillende invalshoeken leidt tot aanbevelingen voor de omgevingsvisie en voor de gebiedsvisies (visies voor verschillende gebieden binnen de gemeente). Deze aanbevelingen staan in hoofdstuk 8 en zijn een belangrijk resultaat van het OER, voor het besluit over de omgevingsvisie en voor het vervolg.

Het uitgebreide OER is soms lastig te volgen

Het OER bevat veel informatie. De 'leefomgevingsfoto' is een aparte bijlage bij het OER en ook erg uitgebreid. Door de omvang is het lastig om hoofd- en bijzaken te onderscheiden en de belangrijkste informatie uit het OER terug te vinden. Dit geldt zeker voor niet-ingevoerde lezers. Het document is niet digitaal doorzoekbaar en de bladzijdennummers klopt niet met de inhoudsopgave. Er staan verschillende slordigheden in het OER.⁴ Het rapport bevat veel termen waarvan de verschillen in betekenis niet direct duidelijk zijn (zoals krachten, waarden, groeiscenario's, invalshoeken, leidende opgaven en gemeentebrede opgaven). Dit geldt ook

⁴ Ter illustratie, in paragraaf 3.2.6: *Ten aanzien van PM10 wordt in de gehele gemeente voldaan aan de WHO-advieswaarden, maar niet aan de WHO-advieswaarden.*

voor de verschillende beoordelingsmethoden.⁵ Het OER was beter leesbaar geweest als een deel van de informatie in bijlagen was opgenomen.⁶

De samenvatting van het OER is juist heel beknopt. Hierdoor ontbreekt daarin veel waardevolle informatie uit het OER. Essentiële stappen van een OER (referentiesituatie, vergelijking van invalshoeken, beoordeling van effecten en doelbereik) zijn in de samenvatting niet of nauwelijks terug te vinden. De samenvatting is te veel een procesbeschrijving met korte beschrijving van de aanbevelingen.

Effecten van het voorkeursalternatief ontbreken

In het OER staat een uitgebreide beoordeling van de referentiesituatie. De referentiesituatie bestaat uit de huidige situatie en autonome ontwikkeling. Dit wordt ook wel de leefomgevingsfoto genoemd. In het OER staan ook de effecten van verschillende invalshoeken en groeiscenario's (zie volgende paragrafen). Deze beoordelingen leiden tot aanbevelingen, maar in het OER staat geen duidelijke beschrijving van het 'voorkeursalternatief' (VKA) dat de basis vormt voor de omgevingsvisie.⁷

Informatie over de effecten van de omgevingsvisie, de mate waarin ambities gehaald kunnen worden en de onzekerheden daarbij, is essentieel om een goed besluit te kunnen nemen over de omgevingsvisie. Een overzicht van de effecten van het VKA ontbreekt echter in het OER. Het blijft hierdoor onduidelijk wat de effecten zijn van de keuzes die de gemeente maakt en de mate waarin deze keuzes bijdragen aan de gemeentelijke ambities. Daarnaast wordt niet duidelijk hoe afhankelijk de gemeente is van andere overheden – zoals de rijksoverheid, provincie, het waterschap, buurgemeenten of marktpartijen en andere stakeholders – voor het bereiken van gewenste effecten. De onzekerheid over de effecten van de omgevingsvisie wordt daardoor groter. Weliswaar geeft bijlage 3 van de ontwerp omgevingsvisie informatie over de doorwerking van het OER in de omgevingsvisie, maar deze bevat geen duidelijke beschrijving van gemaakte keuzes op basis van de invalshoeken. Een verantwoording van hoe de specifieke aanbevelingen uit het OER in de omgevingsvisie doorwerken zou een waardevolle aanvulling in hoofdstuk 8 van het OER zijn geweest.

De Commissie adviseert om, voordat er besloten wordt over de omgevingsvisie, een aanvulling op het OER op te stellen met:

- een duidelijke beschrijving van het VKA en de effecten daarvan;
- een vergelijking van de effecten van het VKA met de effecten van de invalshoeken;
- inzicht in welke ontwikkelingen de gemeente zelf kan sturen en waar zij (mede) afhankelijk is van andere partijen.

⁵ In hoofdstuk 5 van het OER zijn de leidende opgaven besproken (wonen, werken, klimaat, bereikbaar, natuurlijke leefomgeving, gezondheid, sociaal). De vier invalshoeken zijn met behulp van kleuren (de stoplichtmethode) beoordeeld ten opzichte van de referentiesituatie. In hoofdstuk 6 heeft verdieping plaatsgevonden voor vier gemeentebrede opgaven, die impact hebben op (bijna) alle deelgebieden en thema's. In dit hoofdstuk zijn de effecten weergegeven in tabellen met plussen en minnen.

⁶ Zo is hoofdstuk 6 van het OER over gemeentebrede opgaven erg uitgebreid, waardoor het verband tussen de beoordelingstabellen en de toelichting lastig te volgen is. Een deel van de verdieping daarvan had in een bijlage of in de leefomgevingsfoto opgenomen kunnen worden.

⁷ Paragraaf 4.3.1. van het OER geeft aan: *Het uiteindelijke voorkeursalternatief voor de gewenste toekomstige ontwikkeling van 's-Hertogenbosch zal naar verwachting bestaan uit een mix van onderdelen uit de verschillende invalshoeken.*

2.2 Ambities en beoordelingskader

De eerste stap in de totstandkoming van de omgevingsvisie was het opstellen van het Koersdocument in 2022.⁸ Daarin legde de gemeente vast wat de belangrijkste waarden van de gemeente zijn en welke ambities zij heeft voor de toekomstige ontwikkeling. De Commissie adviseerde eerder om de vijf ambities van de gemeente vroeg in het proces uit te werken naar SMART⁹ doelen. Toetsbare doelen zijn dan de basis voor de beoordeling van de invalshoeken en de omgevingsvisie (het beoordelingskader).

In het OER is deze aanbeveling gedeeltelijk ingevuld. Vooral in de leefomgevingsfoto staan veel indicatoren waarmee de huidige situatie en autonome ontwikkeling zijn beoordeeld (zie paragraaf 2.3 van dit advies). Het beoordelingskader dat is gebruikt voor de vergelijking van de invalshoeken (tabel 2.1 in het OER) heeft een hoger abstractieniveau. De Commissie begrijpt deze werkwijze, omdat keuzes in de omgevingsvisie vooral richtinggevend en nog weinig concreet zijn.

Beoordelingscriteria zijn deels overlappend

De Commissie constateert dat het beoordelingskader enkele criteria bevat die op het niveau van de omgevingsvisie nog weinig toegevoegde waarde hebben doordat indicatoren overlappend zijn¹⁰ of weinig specifiek¹¹. De effectbeoordeling en de toelichting daarop is hierdoor uitgebreider dan nodig en bevat herhalingen. Voor de leesbaarheid en compactheid van het OER had een beperkter beoordelingskader, met duidelijk onderscheidende indicatoren kunnen volstaan.

Bij de uitwerking van de omgevingsvisie in vervolgbesluiten, bijvoorbeeld omgevingsprogramma's en het omgevingsplan, en monitoring beveelt de Commissie aan om het beoordelingskader specifiekere te maken en te verduidelijken. Gebruik toetsbare en zoveel mogelijk kwantitatieve indicatoren die onderscheidend zijn op het abstractieniveau van het programma of plan.

2.3 Leefomgevingsfoto en opgaven

De leefomgevingsfoto is een bijlage bij het OER. In paragraaf 3.2 van het OER is hiervan een samenvatting opgenomen. Deze geeft inzicht in de huidige situatie en autonome ontwikkelingen in de gemeente, en is de basis voor de vergelijking van de invalshoeken. De informatie is gebruikt voor het beschrijven en beoordelen van de referentiesituatie en voor de

⁸ Koersdocument Omgevingsvisie 's-Hertogenbosch, concept 26 juli 2022

⁹ SMART staat voor Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden

¹⁰ Ter illustratie:

- Zowel onder het thema gezondheid als het thema sociaal is 'gezondheid en welzijn' opgenomen als subthema. Zeker gezien de kwalitatieve invulling ligt het voor de hand om deze subthema's samen te nemen (of onderscheidende titels toe te passen).
- Onder de thema's wonen, werken, gezondheid en sociaal worden aspecten beoordeeld die waarschijnlijk sterk met elkaar samenhangen. Bijvoorbeeld: Wijken met veel sociale woningbouw zijn waarschijnlijk dezelfde als de wijken waar veel armoede voorkomt, en die zijn ook weer gelijk aan een slechtere ervaren gezondheid.

¹¹ Zo is niet duidelijk op basis waarvan de effecten op het aspect circulariteit worden beoordeeld. Uit de beoordeling zelf blijkt dat de invalshoeken allemaal positief worden beoordeeld, maar op grond van verschillende argumenten.

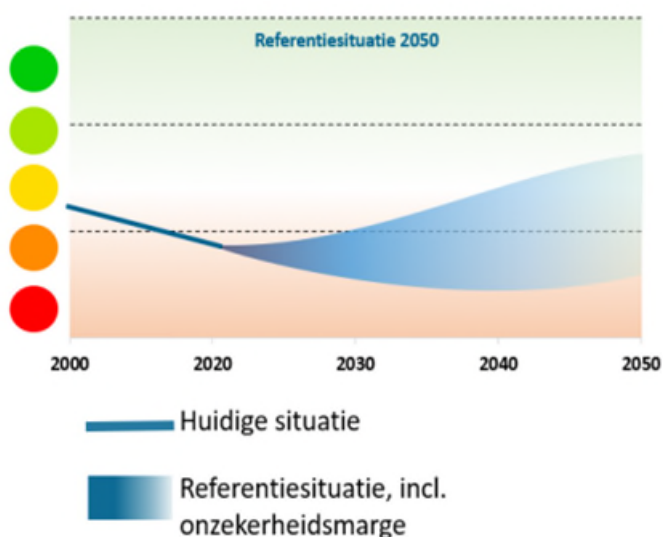
analyse van knelpunten, kansen en opgaven waar de gemeente mee te maken gaat krijgen.¹² Er is onderscheid gemaakt in gemeentebrede opgaven en leidende opgaven per deelgebied.

Volledigheid, juistheid en actualiteit

De Commissie constateert dat de leefomgevingsfoto uitgebreid en informatief is, met verwijzing naar relevante bronnen, en over het algemeen navolgbare beoordelingen van de referentiesituatie oplevert. Zij heeft hierbij desondanks enkele kanttekeningen. Deze spelen geen grote rol bij de afwegingen in de omgevingsvisie, maar zijn wel relevant voor de verdere uitwerking daarvan:

- **Verouderde gegevens.** De informatie in de leefomgevingsfoto is niet altijd actueel. Het document dateert van juli 2023. Bij verschillende aspecten, bijvoorbeeld klimaatmitigatie, verkeersveiligheid en circulariteit, zijn gegevens tot 2020 gebruikt. Los van het feit dat 2020 vanwege de Corona-pandemie een bijzonder jaar was, waardoor 2019 feitelijk het laatste 'normale' jaar is, geldt voor verschillende aspecten dat ontwikkelingen snel gaan. De gebruikte gegevens zijn daardoor snel verouderd.¹³

- **Toelichting bij referentiesituatie.** De figuren waarin de referentiesituatie is weergegeven (zie figuur 2) zijn niet duidelijk, doordat uitleg over de gebruikte kleuren en de onzekerheidsmarge ontbreken.

- **Gebiedsspecifieke informatie.** Bij enkele aspecten blijkt dat er grote verschillen zijn binnen de gemeente, maar is niet altijd duidelijk in welke deelgebieden of

Figuur 2: voorbeeld van visualisatie van de referentiesituatie (bron: OER)

wijken de belangrijkste knelpunten of kansen spelen.¹⁴ Dit is nodig om een goede link te kunnen leggen met de gebiedsspecifieke opgaven en de gebiedsvisies.

¹² Dit is gedaan door de referentiesituatie te vergelijken met de ambities die in het Koersdocument zijn geformuleerd (zie figuur 1 in de samenvatting van het OER). Het verschil tussen de referentiesituatie en de ambitie geeft aan hoe groot de opgave voor de gemeente is om de ambities te realiseren.

¹³ Ter illustratie:

- **Klimaatmitigatie:** In de leefomgevingsfoto staat 'dat zo'n 10 procent van de elektriciteitsvraag door hernieuwbare energie wordt voorzien'. Volgens de Klimaatmonitor was dat in Den Bosch in 2020 inderdaad het geval, maar in 2022 (meest recente cijfers op de Klimaatmonitor) was het al 21,2%. De leefomgevingsfoto mist dus de versnelling in de energietransitie van de afgelopen jaren.
- **Verkeersveiligheid:** relevante ontwikkelingen sinds 2020 zijn niet meegenomen in de beoordeling. Zo is bekend dat na de pandemie de verkeersintensiteit weer terug op het oude niveau is, dat in de afgelopen jaren de daling van de verkeersonveiligheid stagneert en dat er op fietspaden zelfs meer ongevallen optreden als gevolg van de grotere diversiteit in voertuigen en snelheidsverschillen op fietspaden.

¹⁴ Dit geldt bijvoorbeeld voor het aspect mobiliteit. Het is niet duidelijk waar knelpunten in de doorstroming van het verkeer worden verwacht. Daardoor is ook niet duidelijk met welk soort maatregelen deze opgelost kunnen worden.

- **Navolgbaarheid conclusies.** Soms worden conclusies verbonden aan de data uit de leefomgevingsfoto die ongenueanceerd of niet goed te volgen zijn.¹⁵ Het bepalen van de trend naar 2050 lijkt niet altijd consistent gedaan.¹⁶

De Commissie beveelt aan om bij toekomstige besluiten, als deze een uitwerking van de omgevingsvisie vormen, rekening te houden met deze kanttekeningen.

2.4 Invalshoeken en groeiscenario's

Om de effecten van de omgevingsvisie te beoordelen is gebruik gemaakt van groeiscenario's en invalshoeken. Per invalshoek is een andere focus gekozen (mens, klimaat, economie, innovatie). Alle opgaven komen in elke invalshoek terug, maar worden op een andere manier ingevuld. De vergelijking van de invalshoeken (in hoofdstuk 5 en 6 van het OER) levert veel nuttige informatie op. Dat komt vooral omdat de invalshoeken relatief gedetailleerd zijn uitgewerkt en omdat de mogelijke effecten daarvan uitgebreid zijn geanalyseerd.

Uitgangspunten groeiscenario's niet consistent

Paragraaf 4.2 van het OER verkent twee groeiscenario's, om te beoordelen wat daarvan de gevolgen zijn voor de opgaven voor de gemeente:

1. Groeiscenario 2050: een groei naar 200.000 inwoners
2. Groeiscenario 'schaalsprong': een schaalessprong naar 250.000 inwoners

Voor het tweede scenario is alleen een globale analyse van kansen en knelpunten gedaan, bedoeld als 'gedachtenverkenning'. Het OER concludeert dat dit scenario weinig realistisch is. Het eerste scenario is in hoofdstuk 6 van het OER gebruikt voor de analyse van gemeentebrede opgaven. De beoordeling van het groeiscenario 2050 kan gebruikt worden als een gevoeligheidsanalyse voor het omgaan met onzekerheden over de toekomstige ontwikkeling van de gemeente.

De Commissie constateert echter dat de gehanteerde uitgangspunten niet consistent zijn. In de tabellen 4.2 en 4.3 en de toelichting daarop zijn aantallen inwoners en woningen genoemd die niet goed met elkaar corresponderen. Tabel 4.2 gaat uit van 10.000 extra woningen bij een groei van 20.000 inwoners (van 180.000 naar 200.000). Op pagina 98 van het OER (de analyse van gemeentebrede opgaven) is echter aangegeven dat voor 20.000 inwoners 17.000 extra woningen nodig zijn, omdat sprake zou zijn van gezinsverdunding. Als uitgegaan wordt van een daling van de gemiddelde bezetting van 2,0 naar 1,8 (wat in het OER is aangegeven) zouden echter maximaal 11.000 extra woningen nodig zijn. In de effectbeoordelingen is uitgegaan van extra 17.000 woningen, maar mogelijk is dus sprake

¹⁵ Zo suggereert de figuur op pagina 37 van de leefomgevingsfoto dat de verkeersveiligheid verbetert of in ieder geval niet verslechtert, terwijl de tekst van paragraaf 1.3.3. (trends en ontwikkelingen) het tegenovergestelde aangeeft.

¹⁶ Bijvoorbeeld bij klimaatadaptatie (hemelwateroverlast, overstromingsrisico, hittestress en droogte): uit de beoordeling blijkt dat de situatie sinds 2000 sterk is verslechterd en dat de situatie in 2050 ten hoogste op het niveau van 2000 zal uitkomen. Dit is niet goed te volgen, aangezien landelijke doelen voor klimaatadaptatie zijn gericht op sterke verbetering van de situatie in 2050. Bij het aspect geur wordt een link gelegd met het bouwen dicht bij geurbronnen. Daarbij lijkt geen rekening gehouden te worden met verbetering van de situatie in 2050 als gevolg van het beleid gericht op de geurbronnen, terwijl ditzelfde beleid bij het aspect luchtkwaliteit wel wordt meegenomen.

van een forse overschatting.¹⁷ De tabellen 4.2 en 4.3 bevatten los hiervan ook enkele onjuistheden en onduidelijkheden, waardoor de berekeningen lastig te volgen zijn.¹⁸

Omdat de analyse van de groeiscenario's vooral kwalitatief is uitgevoerd leiden de inconsistenties niet aantoonbaar tot onjuiste conclusies. De Commissie beveelt wel aan de gehanteerde kwantitatieve uitgangspunten goed te controleren en toe te lichten als deze worden gebruikt voor vervolgstappen.

2.5 Effectbeoordeling

In hoofdstuk 5 van het OER zijn de vier invalshoeken met behulp van kleuren (de stoplichtmethode)¹⁹ beoordeeld ten opzichte van de referentiesituatie. In hoofdstuk 6 heeft verdieping plaatsgevonden voor vier gemeentebrede opgaven, die impact hebben op (bijna) alle deelgebieden en thema's. In dit hoofdstuk zijn de effecten weergegeven in tabellen met plussen en minnen. Hierin is ook gebruik gemaakt van de informatie van de groeiscenario's.

Gezien het abstractieniveau van de omgevingsvisie en de gebiedsvisies is het logisch dat de effectbeoordeling in het OER voornamelijk kwalitatief is uitgevoerd. Dit geeft over het algemeen voldoende inzicht in de verschillen tussen de invalshoeken en de kansen en risico's van diverse ontwikkelingen. Op basis hiervan zijn aandachtspunten en aanbevelingen in het OER opgenomen die een belangrijke rol kunnen spelen bij de vaststelling van de omgevingsvisie en de gebiedsvisies en vervolgs besluiten die hieruit voortkomen. Zoals aangegeven in paragraaf 2.1 ontbreekt nog wel de effectbeoordeling van het 'voorkeursalternatief'.

Passende beoordeling – natuur

In de Passende beoordeling (hoofdstuk 7 van het OER) zijn gevolgen voor Natura 2000-gebieden op hoofdlijnen beoordeeld. Het Natura 2000-gebied Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek ligt deels binnen de gemeente, andere gebieden liggen net buiten de gemeentegrens. De focus ligt op potentiële negatieve effecten op deze gebieden en het voorkomen daarvan. Kansen om bij te dragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van deze gebieden krijgen nog weinig aandacht. De natuurdoelanalyse voor het Natura 2000-gebied Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek laat zien dat veel extra maatregelen nodig zijn om knelpunten in dit gebied aan te pakken.

¹⁷ Dit werkt ook door in de aantal woningen per deelgebied en per woningtypen, bijvoorbeeld de opgave voor sociale woningbouw.

¹⁸ Tabel 4.2 presenteert de uitgangspunten voor het groeiscenario 2050 vanuit verschillende invalshoeken. Tabel 4.3 geeft de aantallen van het groeiscenario schaa sprong. De tabellen bevatten enkele onjuistheden:

- Tabel 4.2 geeft aan dat het aantal woningen ten opzichte van de huidige situatie in dit scenario stijgt met 27.000, maar de optelling voor de invalshoek 'Moerasdraak' klopt niet;
- Tabel 4.2 geeft aan dat zowel het aantal inwoners als het aantal woningen stijgt met 5.400 (20%). Het is onduidelijk waar deze aantallen en percentages op gebaseerd zijn en waar deze aan refereren.
- Tabel 4.3 geeft aan dat is uitgegaan van 45.000 extra woningen ten opzichte van de referentiesituatie en van 70.000 extra inwoners. Dit zou een forse afname van de gemiddelde woningbezetting betekenen die niet wordt verklaard.

¹⁹ De beoordeling is weergegeven in tabellen met gekleurde vlakken. Een rode kleur staat voor een negatief effect, een oranje kleur voor een aandachtspunt of risico, een groene kleur voor een positief effect. Bij een neutraal of 'geen' effect is het vlak wit/kleurloos.

Belangrijke factoren zijn stikstof, de waterhuishouding (grondwatersysteem, verdroging, waterkwaliteit) en recreatiedruk.²⁰

De Commissie beveelt aan om bij de uitwerking van de omgevingsvisie specifiek aandacht te besteden aan maatregelen die noodzakelijk zijn om de doelstellingen voor het Natura 2000-gebied Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek (en andere natuurgebieden) te behalen. Gebruik daarbij, naast het beheerplan, de gebiedsanalyse en de natuurdoelanalyse, ook de adviezen van de Ecologische Autoriteit.²¹

²⁰ Uit de Passende beoordeling blijkt dat het beheerplan, de gebiedsanalyse en de natuurdoelanalyse zijn gebruikt voor de beoordeling van de referentiesituatie en de effecten van de omgevingsvisie. Er wordt niet verwezen naar het advies van de Ecologische Autoriteit over deze natuurdoelanalyse. Uit dat advies volgt onder andere dat er meer inzicht in het watersysteem nodig is om te kunnen bepalen welke maatregelen noodzakelijk zijn voor het behalen van de doelstellingen van het Natura 2000-gebied.

²¹ De [Ecologische Autoriteit](#) adviseert onafhankelijk over ecologische kennis en informatie die gebruikt wordt voor besluiten, met het oog op het gezond maken en houden van beschermde natuur. Op 3 november 2023 bracht zij advies aan de provincie Noord-Brabant uit over de natuurdoelanalyse voor Vlijmens Ven, Moerputten en Het Bossche Broek.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep in een eerdere fase het gebied bezocht waar milieugevolgen kunnen optreden. Meer informatie over de [Commissie](#) en over haar [werkwijze](#) vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

dr. Wilfried ten Brinke

dr. ir. Marieke Dijkema

prof. dr. ir. Rob van der Heijden

drs. Pieter Jongejans (secretaris)

Wouter Schik BSc, MA

drs. Liesbeth van Tongeren (voorzitter)

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld

Omgevingsvisie gemeente 's-Hertogenbosch.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor projecten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een milieueffectrapport (MER) vereist zijn. Uit [Bijlage V van het Omgevingsbesluit](#) onder de Omgevingswet volgt om welke projecten het gaat. Voor deze procedure gaat het onder andere om de projecten J11 "stedelijke ontwikkeling" en C2 "windparken". Een MER is ook nodig omdat effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom is een plan-MER (OER) opgesteld.

Bevoegd gezag besluit

Gemeenteraad van 's-Hertogenbosch.

Initiatiefnemer besluit

College van Burgemeester en Wethouders van 's-Hertogenbosch.

Bevoegd gezag mer-procedure

College van Burgemeester en Wethouders van 's-Hertogenbosch.

Heeft de Commissie ook zienswijzen en adviezen bij haar advies betrokken?

Het bevoegd gezag heeft de Commissie niet in de gelegenheid gesteld om zienswijzen en adviezen bij haar advies te betrekken.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer [3722](#) in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage

A. v. Schendelstraat 760

3511 MK Utrecht

t 030-2347666

e info@commissiemer.nl

w commissiemer.nl

